

„A marxista irodalomelméleti koncepciónak figyelembevételével kell közelednünk tehát különösen az olyan íróhoz, aki mint Gergely Sándor, éppilyen előzményekkel alkotott a továbbiakban maradandót is.” Ezen előzmények megköveteltek volna egy valóban tárgyilagos elemzést. Imre Katalin azonban inkább csak a leltározást, az életmű viszonylag problémák nélküli bemutatását végezte el, és a vitás kérdések felett elsiklott. Vitás kérdések pedig bőven adódnának, elég itt csak a Dózsa-trilógia értékelésére gondolni. A regényről Imre Katalin ezt írja: „Ezzel nemcsak főművét alkotta meg, nem is csak a magyar történelmi regény új típusát, hanem Dózsa György harcának és népének első és mindmáig egyetlen méltó értékelését adta prózairodalmunkban.” Az irodalomtörténeti kézikönyvben Diószegi András ugyanerről a műről ezt állapítja meg: „Gergely főműve nem egységes koncepció eredménye, hanem egy átmeneti szemlélet és stílusállapot kifejezése. Ez a magyarázata annak, hogy regény minden elgondolásbeli nagysága ellenére is nehéz olvasmány, művészi erő, szépség inkább csak egyes jeleneteit jellemzi.” E kiragadott példa is bizonyítja, hogy milyen ellentmondásos még Gergely főművének megítélése is.

Imre Katalin azonban még a leltározásban sem pontos. Nem szándékszik ugyan Gergely Sándor összes műveit megemlíteni, de a szerző emigrálása előtti 1926-ban megjelent *Ezerholdak partján* c. művéről és Engelsfordításáról (*Történelmi materializmus-ról*. 1928.) nem lett volna szabad megfeledkeznie. Tekintettel arra, hogy ez a válogatás Gergelynek csak kisregényeit és novelláit tartalmazza, Imre Katalinnak lehetősége lett volna ezen írások részletes esztétikai elemzésére, mely elemzés azután az egész életmű összefoglaló, immár tárgyilagos felmérésének része lehetne. Ez az elemzés azonban sajnos nem történt meg.

Nagy Sz. Péter

Kassák Lajos összes versei. 1–2. köt. Sajtó alá rendezte és az utószót írta: Kassák Lajosné. Bp. 1970. Magvető K. 558; 660.

Kassák a ritka tudatos költők közé tartozik, akik nemcsak intuitíve alkotnak, de szinte historiai távlatból is látják művészetüket. Becses bizonyítéka ennek az a vallomása, amelyet hatvanadik születésnapja tiszteletére kiadott gyűjteményes verseskötete előljáró soraiban mondott el: „Aki átlapozza könyvemet, az előtt világos és érthetővé válik egy lélek vergődése. Azt hiszem, a modern magyar irodalomban az első voltam, aki komoly, mélyreható kontaktust

tartott a külföld művészeti irányzataival, anélkül, hogy bármelyikhez csatlakoztam volna, bármelyiknek iskolai növendékei közé álltam volna be. Korszerűen vetődtek fel bennem a kétségek a múlt hagyományával szemben és korszerűen és egy belső törvényszerűség szerint csatlakoztam azokhoz az újtókhöz, akikkel rokonságot éreztem lélemben, s az ő mozgalmaikhoz hasonlóak voltak önmagamból merített formai törekvéseim.”

Majd így védi meg művészetét az epigonizmus vádjától: „Nem adalék voltam az ő mozgalmaikhoz, hanem a magam kicsiségében is valaki, aki megértette a modern idők követeléseit és hangot akart adni olyan motívumoknak, amik előbb még nem kerültek feltárára. Véégigmentem az izmusok fejlődésén s végeredményben talán sikerült leszűrniöm olyan eredményeket, amik az ismert kísérletezések nélkül sohasem jöhettek volna létre. Hiszem, hogy magam is ugyanúgy, mint a külföld kísérletezői közül a valóban alkotásra hivatottak, átléptem az irányzatok határvonalain, s költészetemben az iskolák céljai eszközzé és módszerekké alakultak át egy magasabbrendű, egyetemes művészi kifejezés érdekében.”

S milyen fontos, s csak most, hogy összes verseit tartjuk a kezünkben, látjuk, hogy mennyire igaz önértésének következő pár mondata: „Mindenkör volt erőm ahhoz, hogy hátat fordítsak sablonoknak, a bevált fogásoknak és kezdjem előlről az egészet. Ebben a küzdelemben tűnnek fel látszólagos ellentmondásaim, de szerintem ezek nem a félénk tétovázások és nem is a vakmerő felelőtlenység, hanem az egyre messzebb-törekvés, a tökéletesség utáni vágy jegyei.”

Ez a recenzió nem nöhet tanulmányná Kassák összes versei megjelenésének ürügyén. Csupán mint nagyon jelentős dátumot akarja feljegyezni, hogy alig két évvel a költő halála után felesége igényes gondozásában már itt van az asztalunkon összes versei két kötete.

Mindig esemény egy első összes. Ady ezt csak halála után jó tíz évvel kapta meg, az Athenaeum máig ismert nagy formátumú egykötetes kiadásával. Az első Kassák összes-ben így alakul az életmű rendje: *Eposz Wagner maszkjában*, 1915; *Hirdetőoszloppal*, 1918; *Máglyák énekelnek*, 1920; *Világanyám*, 1921; *A ló meghal, a madarak kirepülnek*, 1922; *Új versek*, 1923; *Tisztafog könyve*, 1926; *35 vers*, 1931; *Földem, virágom*, 1935; *Ajándék az asszonynak*, 1937; *Fűjjad csak jurutyádat*, 1939; *Sötét eget alatt*, 1940; *Szombat este*, 1942; *A költő önmagával felesel*, 1945; *Új versek*, 1947; *Szegények rózsái*, 1949; *Költemények, Rajzok, 1958; Szerelem, szerelem*, 1962; *Vagyonom és jegyvertáram*, 1963; *A tölgyfa levelei*, 1964; *Mesterek köszöntése*, 1965; s végül a posztumusz: *Üljük körül*

az asztalt, 1968; *Gyereversek*, s a Függelékben közölt töredékek, kiadatlan versek teszik valóban összessé a két hatalmas kötetet, amelynek külső kiállítása is méltó Kassák életműve szelleméhez.

Varga József

Nagy István: Sáncaľja. Önéletrajzi regény, 1904–1918. Bukarest, 1968. Irodalmi Könyvk. 511 l.

A romániai író—olvasó találkozók közönségének biztatására határozta el Nagy István, hogy megírja önéletrajzát. A *Sáncaľja* a háromrészesre tervezett ciklus első kötete, az író születésétől a polgári forradalom győzelméig eltelt éveket öleli fel.

Nagy István ebben a kötetében gyermek-kora oly sok viharáról és olyan ritka szélcsendjéről vall, arról az időről, amikor „a bölcsőben úgy kellett ringatni az anyjának, ha ugyan volt bölcsője és bölcsődala, hogy abból később az író keljen ki és álljon lábra”, arról, hogy a gyermekkor inkább ösztönös, mint megfontolt lépései közül melyek vezetnek a mához.

Időrendben vall Nagy István, de hogy nemcsak a regényes meseszöveget köt le, hanem találunk azon túl is értékeket, éppen annak köszönhető, hogy az időrendbe állított emlékek egyikével-másikkal kapcsolatban ügyesen kitér olyan eseményekre és gondolatokra, amelyek már nem az igazságtalanul oly sok szenvedést átélt kislány nézeteit vetítik, hanem a meglett író ars poeticájának is beillenek. A főszál — az időrendbe állított eseménysor — a századelő szegény munkásgyermekének életéről ad képet, olykor (az író saját bevallása szerint is) csak kilencvenkilenc százalékban biztos, hogy maga Nagy István is átélte percről-percre, amit ír. Számunkra a legtöbbet a kitérők mondják el, amelyek nemcsak a korabeli Kolozsvár és Nagyenyed ismerőjének nyújtanak kedves meglepetést hű helyszínrajzzal, amelyek nemcsak a családtagokról és a környékbeliekről adnak találó jellemzést, hanem a férfikor egy-egy sikeres alkotásának hátteréről is elmesélnek intimitásokat.

Önálló kis ars poeticák ezek a kitérők. Amikor például azt méri fel az író, milyen fokozatok vannak a pofonok között, amelyeket inasként, később szocialista ifjúmunkásként kapott, nem áll meg a keserű emléknél, hanem eljut a mához, a szocialista múlt eredményeihez, és meglett emberként állítja, hogy érdemes volt küzdenie. Édesapja eltűnt a háborúban — de nem csak ezért vallja azt értelmetlen öldöklésnek. Ötéves korában megverték, amikor lopott — de nem csak ezért hirdeti szebbnek az erkölcsös életet.

Többnyire szomorú, csak néha mosolyos emlékek és felnőtt gondolatok párhuzamán így teljesedik ki a gyermekkor, és így kapunk képet részleteiben a máról a *Sáncaľját* követő tervezett két kötet nélkül is.

Az író mesél egy-egy sikeres alkotásának hátteréről is. A gyermek Nagy István vizet árult a nyári Szinkör felső erkélyén, s a „szinpadai szerző is vizet árul, azaz hát: a háború előtti darabjával az új *Özönvíz előtt* álló embereket figyelmezteti, hagyják mindazt a Noé bárkáján kívül, ami ismét katasztrófába sodorhatná őket”. A korán jelentkező gondok a kislányt arra kényszerítették, hogy úgy ismerje a várost, mint a tenyerét, s ha az iskolában meg is előzték az úrigyerekek, a kerületek leírásából *Külváros* c. könyvével vizsgázott 1937-ben. Mély nyomokat hagyott az íróban az iskolai vizsgák és az ottani virágajándékozások emléke, kezdő írósga első éveiben *Ötven csokor virag* c. karcolatában fel is elevenítette ezeket a percekét. A rengeteg ismerősnek és családtagnak, akár szerette őket, akár nem, szintén többnyire emléket állít, így az oly sok bajt okozó Mari néneje „pofátlansága szűrődött fel” későbbi novellájába, a *Réz Mihályék kóstolója* címűbe. Első mestere ügyes-bajos dolgairól írta húsz évvel később *A próbainas* c. karcolatát. Nemcsak a háború okozta szenvedésekre, a maga bajára, hanem főleg korán elhunyt Jancsi öccsére emlékezik a *Jancsi és a szerencsepátkóval*, illetve annak első személyben való elismétlésével. Az édesapja reális szemléletében nevelődő fiút mindig izgatták édesanyja babonái, ezekből csak mutató az a történet, amelyet elmond a *Sáncaľjában* is, és harmadik személybe átvéve már megírta korábban *A piros szemű kiskakasban*. Az inasokkal szemben tanúsított bánásmód miatt rengeteget változtatta helyét. Mesterei közül majdnem mindegyik él egy-egy művének hőkeként. Ilyen műve a koporsóasztalosról szóló *Enyedi prikolics* és a pékmester ihlette *Cipővizit*. A fantázia szüleményeitől megtisztítva ezek az emlékei is újra elevenednek a *Sáncaľjában*.

A regényes önéletrajz legnagyobb értéke az időrendi szerkezetbe ötletesen illesztett kitérők. Nagy István híven vall ezekben koráról és szülővárosáról, kedvesen rokonairól és ismerőseiről, regényesen önmagáról és reálisan művei érzelmi alapjáról. Élettörténetének visszasságai sokat mondanak a kortársnak, de az irodalomtörténező szemével nézve inkább következetesen panaszos a hang, mint tárgyilagos. A gördülékeny stílusban elmesélt eseményeket foglalja össze megegyezően a könyv végén mellékelt 31 korabeli fénykép is.

Say István